

Josep Maria Planes, el reporter calidoscòpic

Jordi Finestres

Jordi Finestres és periodista de *La Vanguardia* i *Sàpiens*. Autor del llibre *Josep Maria Planes (1907-1936). Memòria d'un periodista assassinat* (1998) i de diversos articles d'investigació històrica, ha publicat *L'Univers Tísner* (2000), *Mites del Barça* (2005), *El Barça en guerra* (2006) i altres obres sobre la història de l'esport català. És guionista de programes documentals d'història a Televisió de Catalunya.

Only 29 years old at the moment of his assassination, Josep M. Planes had made himself a place among the greats of Catalan journalism. A master of investigative reporting, chronicler of Barcelona sleep-walking before the war, observer of the sport of the masses and visible head of the satirical weekly El Be Negre, Planes excelled as an analyst of the diverse social dynamics generated by republican Catalonia. Unjustly forgotten for decades, this article studies the figure of the first Catalan reporter to lose his life in service to his writing.



óc un periodista que, potser, cometo la imprudència de dir en veu alta el que el noranta per cent dels catalans diuen en veu baixa". Aquesta frase apareix en un dels darrers articles del periodista Josep Maria Planes i Martí, a la primera pàgina de *La Publicitat* l'1 de maig de 1936. La imprudència —o la valentia, depèn de com es miri— li costaria la vida al cap d'unes setmanes. Set trets de pistola al parietal esquerre posaven fi a una de les grans figures de la nostra periodística. La guerra, la dictadura i una transició més que discutible van aguditzar l'amnèsia que ha impregnat l'obra i la memòria d'un dels grans reporters catalans d'abans de la guerra.

A mitjan anys vint, Josep M. Planes, nascut a Manresa el 1907, es va desentendre de la vida tranquil·la de la Catalunya interior, on havia donat les primeres passes periodístiques, a canvi de la modernitat i el cosmopolitisme que li oferia Barcelona, una ciutat que creixia al ritme de les obres de l'Exposició Universal de 1929. A la capital catalana, ben apadrinat pel seu inseparable Josep M. de Sagarra, Planes contemplarà i viurà des del primer moment els canvis socials, polítics i culturals que fan bullir l'ecosistema urbà. Els temes d'actualitat que el jove periodista tractarà en els primers diaris barcelonins on col·labora, a *La Noche* i a *Día Gráfico*, en castellà, i a *La Nau dels Esports* i a *L'Opinió*, en català, ja són un clar reflex de la seva obra: els esports de masses, la crítica de la realitat política i l'exaltació per les noves modes socials (jazz, *music-hall*, cabaret...). Josep M. Planes creu que tot allò que arriba de les grans urbs europees ha de ser bo per necessitat, sobretot si s'importa de París, ciutat que visitarà sovint i per la qual sent una especial devoció.

L'any 1929, acompanyat per l'advocat Amadeu Hurtado, aterra al setmanari *Mirador*, on deixa palès el talent com a reporter a través dels seus gèneres preferits: l'entrevista, la crònica noctàmbula i el reportatge de carrer. Planes se sent orgullós del seu rol de cronista calidoscòpic:

Si en el món hi ha alguna persona capaç d'heure-se-les tranquil·lament amb un bisbe, un torero, un professor de grec, un ballarí negre, un escriptor famós, un ministre, un saltimbanqui o un general, sense entendre res de bisbes, ni amb toros, ni amb grec, ni amb coreografia, ni amb literatura, ni amb política, ni amb estratègia, aquesta persona, ja en podeu estar ben segurs: és un reporter. El reportatge és això: parlar de tot, sense entendre de res. Cal tenir, això sí, un estil una mica clar, una mica net, posseir una certa audàcia i al mateix temps no oblidar mai allà on comença la frontera del ridícul (...).

Josep M. Planes va fugir de les bases de l'articulisme clàssic català per cultivar un gènere molt *sui generis*, el reportatge novel·lat. Per fer-ho, no dubtà d'aplicar criteris basats en l'humor, el llençatge directe i la reflexió personal. La seva aposta funcionà i fou aplaudida pels seus companys de professió. És ben rebut a les tertúlies de la Penya Gran de l'Ateneu Barcelonès i és escoltat en les interminables sobretaules de cafè, copa i *puro* a la terrassa de l'hotel Colom, a la plaça de Catalunya. Sagarra, Pla, Xammar i Soldevila, entre altres, l'admiren i l'animen a tirar endavant nous projectes. L'any 1930, amb tan sols vint-i-tres anys, Planes s'erigeix en director del setmanari *Imatges. Setmanari gràfic d'actualitats*, una revista d'alt nivell gràfic i periodístic. L'any 1931 triomfa amb el llibre *Nits de Barcelona*, editat per la Llibreria Catalònia, un compendi d'articles noctàmbuls escrits a les darreries dels anys vint i on sobresurt el "periodisme mundà" —definició atribuïble a Josep Pla—, "papallonejant" —paraules de Sagarra— o "decoratiu" —autodefinició de Planes—, que marquen el perfil més agut del periodista. S'hi barrengen la música de tango, els transvestits i la cocaïna del districte cinquè, amb l'elegància, les *cocottes* i el xampany francès de la part alta de la ciutat. Planes dóna tan valor a l'ambigüitat de La Criolla com a la distinció del Grill de Ritz.

99

L'any 1931, acompanyat de la plana major dels periodistes de la seva generació, encapçala la nòmina de redactors i caricaturistes d'*El Be Negre*, el setmanari satíric per excel·lència del període republicà. Des de la segona planta de l'Ateneu, redacció oficial d'*El Be Negre* els diumenges a la nit, Planes dóna ordres per no escatimar la burleta contra tot i tothom. El setmanari satiritza el feixisme, l'alta jerarquia eclesiàstica, l'anarquisme, el radicalisme de Lerroux, les *alcaldades* de Jaume Aiguader, la presidència de la Generalitat, el carlisme, l'esquerra republicana... Ningú no se salvarà de l'agosarada ovella negra guiada pel manresà.

Mentre, de dia escriu articles més seriosos a *La Publicitat*, diari que li va oferir una columna diària a la primera pàgina des de 1935 i fins a l'esclat de la guerra. També en aquest diari obsequiarà els lectors amb una visió singular de la Volta Ciclista a Catalunya els anys 1935 i 1936, on torna a aparèixer el reporter de carretera. En aquestes cròniques sòcioesportives, Planes confecciona un retrat social, una col·lecció de postals de l'època que, amb l'excusa d'un esdeveniment esportiu, descriu amb un estil inconfusible, influenciat, sens dubte, pel mestratge de Sagarra quant a l'adjectivació.

Però Planes és també un periodista arriscat, potser imprudent, potser temerari, potser ingenu, potser inconscient... En tot cas, no

l'errarem si se'l qualifica com un dels pioners del periodisme d'investigació a Catalunya, una tasca que li va segar la vida als vint-i-nou anys. Ja el mes d'abril de 1934, havia escrit a *La Publicitat* el reportatge "Els gàngsters de Barcelona", un document de vuit peces de denúncia sobre el pistolerisme integrat en el pensament anarquista. És un reportatge seriós, on el periodista descriu fets, aporta dades i declaracions de diversos testimonis, insereix entrevistes en la descripció, llança preguntes i treu conclusions. L'octubre d'aquell any, Planes desvelava a *Mirador* les interioritats de la seva tasca:

Jo donava paraula d'honor que em deia Josep Maria Planes, que era redactor de *La Publicitat* i que havia d'escriure un reportatge sobre els atracaments. Paraula d'honor que només publicaria les informacions per a les quals l'informador m'autoritzés. Paraula d'honor que no citaria, ni de prop ni de lluny, llur procedència. Paraula d'honor que tal i tal cosa que m'havia estat contada en un moment d'expansió, no l'escriuria. Paraula d'honor que els anava a trobar directament a ells, perquè ja que es tractava d'un reportatge sobre els atracaments preferia conèixer el criteri dels atracadors que no pas el de la policia, que segurament seria parcial.

En finalitzar "Els gàngsters de Barcelona", Planes publicaria una segona sèrie d'articles sota el títol "L'organització de l'anarquisme a Catalunya i a Espanya", on continuà indagant en el moviment llibertari per entendre, en paraules seves, "els fets de cada dia, que obeeixen sempre al ritme obscur i misteriós de la fatalitat històrica". La fatalitat de Josep M. Planes va arribar l'estiu de 1936. El seu bon amic Avel·lí Artís-Gener, Tísner, reconeixia que Planes "s'havia queixat de ser una veu predicant al desert, que ningú no l'escoltava, ningú no li feia cas". Ambdós periodistes van ser els únics a denunciar públicament l'assassinat dels germans Badia (Miquel, cap de les Joventuts d'Estat Català, i el seu germà, Josep) ocorregut el 28 d'abril de 1936 a Barcelona. La revolta militar del 19 de juliol a Barcelona precipità els esdeveniments. Conscient que la seva vida corria perill, Josep M. Planes va roman-dre uns dies amagat fins que algú el va reconèixer quan fumava una cigarreta al balcó d'un pis del carrer Muntaner. Una patrulla d'homes armats de la FAI se'l van endur, ja de matinada, a la carretera de l'Arrabassada. Era el 24 d'agost de 1936. I el tràgic epíleg del sensacional periodista de les modes, del modern reporter que havia denunciat la irresponsabilitat dels seus assassins ja molts mesos abans que fos executat a sang freda. Un enterrament íntim, poques i temeroses notes de premsa, i alguna esquela publicada. I després

la guerra i el llarg silenci fins a l'any 1996 quan, en el marc del III Congrés de Periodistes Catalans, es va celebrar una sessió homenatge a la seva figura i se'n va escriure la primera biografia. El nom de Josep M. Planes tornava a sonar a la premsa i a les facultats de Periodisme. Actualment s'està editant la seva obra completa (Proa), compta amb un carrer amb el seu nom a Manresa i l'any 2007, amb motiu del centenari del seu naixement, està prevista la publicació d'una nova biografia i altres actes que han de recuperar definitivament el llegat i la memòria de la primera víctima mortal del periodisme català.